

ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УМОВАХ ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕХНІКИ

Розглянуто особливості організації бухгалтерського обліку в умовах застосування комп'ютерної техніки

Ключові слова

Комп'ютерна техніка, комп'ютеризація, технологічний процес, автоматизація бухгалтерського обліку.

Засоби обчислювальної техніки створювались та удосконалювались так само, як і всі інші прилади, машини і обладнання, що призначались для полегшення праці людини. Удосконалення засобів обчислювальної техніки йшло від простого до складного та було тісно пов'язане зі станом техніки на певному етапі, а також із розвитком певних галузей математики, кібернетики та інших наук. З позицій користувача кожне удосконалення спрямовувалося насамперед на підвищення рівня механізації та автоматизації виконання технічних операцій, що часто повторюються; створення нових засобів введення та отримання даних; збільшення обсягу пам'яті; розробку нових носіїв інформації тощо.

Проблематикою обґрунтування розвитку та впровадження інформаційних систем у бюджетних установах займалися такі вчені-економісти, як А. М. Береза, Ф. Ф. Бутинець, Р. Т. Джога, М. Р. Лучко, І. І. Матієнко-Зубенко, Т. А. Писаревська, С. В. Свірко, Л. О. Терещенко, Т. В. Шахрайчук та інші. Загалом необхідно визнати, що ця ділянка залишається недостатньо дослідженою і донині. Підтвердженням цьому є той факт, що більшість малих бюджетних установ (особливо в сільській місцевості) продовжують використовувати традиційну ручну або частково автоматизовану форму ведення бухгалтерського обліку. Хоча найбільш чітко та злагоджено ведеться облік в установах з комплексною автоматизацією бухгалтерської роботи. Часткова автоматизація не дозволяє

систематизувати дані обліку та відображати їх синхронно в одній базі даних.

Застосування комп'ютерної техніки вносить значні зміни до організації бухгалтерського обліку, причому з допоміжного засобу обчислювальна техніка перетворюється на ключовий фактор організації обліку. Ці зміни зумовлені тим, що змінюються способи обробки даних, при яких забезпечується різна швидкість надання звітної інформації. В різних системах бухгалтерського обліку (від паперової до комп'ютерної) вона досягається, як правило, раціональною організацією облікових даних, одноразовим їх отриманням та передачею за всіма напрямками.

Трагування поняття паперових систем обробки даних в Україні та, наприклад, у США не збігаються. Американські спеціалісти до паперових або ручних відносять такі системи, в яких комп'ютери та периферійні пристрої не мають між собою безпосереднього зв'язку, зокрема, системи копіювального обліку на дошках, картотеки із застосуванням карток з перфорацією, системи, побудовані з використанням бухгалтерських, обчислювальних та друкуючих пристроїв, які в українській літературі об'єднуються поняттям часткової механізації обліку та облікових робіт. Способи обробки облікової інформації поділяються на три види: паперовий, механізований і комп'ютеризований (автоматизований), залежно від виду обчислювальної техніки, що застосовується. При цьому перші два методи об'єднуються під загальною назвою «безкомп'ютерний спосіб»,

маючи на увазі не перелік технічних засобів, а саме спосіб їх використання.

При визначенні способу обробки облікової інформації необхідно чітко поділяти поняття механізації обліку та його комп'ютеризації (автоматизації). Має значення не тільки вид техніки, що застосовується, але й сукупність способів та методів її використання. При механізації обчислювальна техніка виступає допоміжним засобом для обробки інформації, а при комп'ютеризації технічні засоби стають одними з визначних засобів ведення обліку: суттєві зміни відбуваються у процесі збирання, накопичення облікової інформації, її передачі та отримання звітних показників. На відміну від механізації, комп'ютеризація обліку базується на системному вирішенні облікових завдань за допомогою комп'ютерів.

Існує декілька підходів до організації бухгалтерського обліку в умовах його комп'ютеризації:

- системний підхід до бухгалтерського обліку;
- розробка форм обліку, що орієнтовані на використання комп'ютерів;
- трансформація методу бухгалтерського обліку.

Для вирішення проблеми комп'ютеризації існує два шляхи: перегляд методологічних аспектів обліку безпосередньо від вимог механізації та комп'ютеризації обліку до його методології та комплексний перегляд всієї системи організації обробки облікової інформації.

Реалізація першого підходу дає обмежений ефект, який виражений у локальних змінах у методології системи обліку. Система обліку удосконалюється в основному в напрямі задоволення вимог комп'ютеризації, наприклад, здійснюється складання та введення кодів облікової номенклатури, упорядкування первинних документів і документообігу тощо. Такий суто індивідуальний підхід був придатний для механізації обліку з використанням клавішних та перфораційних обчислювальних машин, а також при частковій механізації окремих облікових функцій на комп'ютері, в результаті чого виконувалась обробка інформації з окремих розрізнених ділянок бухгалтерського обліку. При комп'ютерній формі бухгалтерського обліку зміст форми обліку розширюється і поглиблюється; вона починає визначати не тільки методологічні, але й технологічні та інформаційні аспекти організації бухгалтерського обліку й обробки облікової інформації. Застосування комп'ютерів дозволило автоматизувати робоче місце бухгалтера та підняти на новий рівень процес реєстрації господарських операцій. Бухгалтер працює на комп'ютері в діалоговому (інтерактивному) режимі, використовує зворотний зв'язок в процесі обробки інформації і отримання відповідних вихідних документів.

Єдність інформаційної бази та повний

автоматизований технологічний процес забезпечується за рахунок одноразового введення інформації. Інтеграція обробки даних первинного обліку й адаптація програмного забезпечення до потреб користувачів досягається шляхом застосування різних комп'ютерних програм. Крім того, комп'ютерна форма обліку має ряд переваг перед ручною, серед яких основними є вбудовані бухгалтерські знання (в програму вбудовуються правила формування тих чи інших проводок господарських операцій, тобто форма бухгалтерського обліку наповнюється специфічними бухгалтерськими знаннями), паралельне ведення обліку за декількома стандартами (на базі одних і тих же одноразово введених даних можна отримувати декілька систем оцінок та показників, що розраховуються за різними методиками) тощо.

Технологічний процес обробки даних при комп'ютерній формі обліку можна поділити на три етапи.

Першим етапом облікового процесу є збір та реєстрація первинних даних для обробки на комп'ютері.

На другому етапі проводиться формування масивів облікових даних на електронних носіях: журналу господарських операцій, структури синтетичних та аналітичних рахунків, довідників аналітичних об'єктів, постійної інформації. Одночасно здійснюється контроль за процесом обробки інформації, записаної в масивах облікових даних.

Заключним етапом процесу є отримання результатів за звітний період на запит користувача або у вигляді реєстрів синтетичного обліку, аналітичних таблиць, довідок з бухгалтерських рахунків або відображення на екрані дисплею потрібної інформації.

Особливістю комп'ютерної форми бухгалтерського обліку є те, що вона не існує без конкретної комп'ютерної програми. Облікові реєстри різних програм є схожими, але не однаковими.

Основні принципи комп'ютерної форми бухгалтерського обліку наступні:

- одному журналу хронологічного запису відповідає багато реєстрів систематичного запису;
- накопичення і багаторазове використання облікових даних;
- один синтетичний рахунок – багато аналітичних рахунків. Кількість рахунків аналітичного обліку залежить від цілей, поставлених керівництвом перед обліком, і нічим не обмежується;
- автоматичне отримання інформації про відхилення від встановлених норм, нормативів, завдань тощо;
- отримання звітних показників в інтерактивному режимі;
- автоматичне формування всіх облікових

регістрів і форм звітності на основі даних, відображених у системі рахунків.

В умовах застосування комп'ютерних систем бухгалтерського обліку методологія обліку змінюється в різних напрямках: змінюється система бухгалтерського обліку, обліковий процес, підвищується рівень управління, відбувається якісна та кількісна зміна облікового апарату та його функцій; при цьому наукові основи теорії та організації бухгалтерського обліку залишаються незмінними. Але зміни в організації бухгалтерського обліку відбуваються на всіх її етапах, починаючи з базового, методичного. Хоча впровадження обчислювальної техніки не вносить змін до принципів облікової реєстрації, що склалися в умовах комп'ютеризованої обробки облікової інформації, техніка збору й обробки облікової інформації кардинально змінюється. В умовах застосування комп'ютерної техніки кожний з елементів методу бухгалтерського обліку, серед яких – документування господарських операцій, відображення облікової інформації за допомогою подвійного запису на рахунках, використання грошового вимірника та інших складових методу бухгалтерського обліку – зберігає і навіть збільшує своє значення, однак за формою і сутністю, як правило, трансформується. Це, звичайно, призводить до змін у застосуванні елементів методу бухгалтерського обліку.

Автоматизація обліку ставить нові вимоги до первинної інформації. Різноманітність форм подання такої інформації, що надходить до бухгалтерії, дозволяє вести зведений облік безпосередньо на підставі первинних документів без попереднього їх накопичення та узагальнення. Відмінності технології документування в комп'ютеризованих системах обліку наступні:

а) накопичення і первинна обробка облікових даних базуються на використанні комп'ютерів безпосередньо на робочих місцях облікових працівників (в цехах, на складах, в бухгалтерії). При цьому скорочується потік паперових документів та здійснюється перехід до безпаперової технології обліку;

б) обробка даних документування здійснюється за принципом об'єднання процесів складання первинного документа та введення його до комп'ютерної бази даних;

в) можливість автоматичної реєстрації первинної інформації за допомогою таких засобів, як технологічні датчики, сканери штрихових кодів (для обліку товарно-виробничих запасів), касові апарати (для обліку виручки від реалізації в роздрібній торгівлі), смарт-картки (для обліку праці та заробітної плати), ваги, годинники, лічильники, вимірювальна тара тощо. Така технологія первинного обліку дозволяє без будь-якої попередньої реєстрації облікових даних та їх накопичення вручну отримати всі необхідні звітні дані безпосередньо на підставі первинних

документів.

Застосування комп'ютерів вносить значні зміни до організації документування, які полягають, по-перше, у використанні електронних носіїв первинної інформації, і, відповідно, електронних первинних документів і, по-друге, в автоматичному складанні первинних документів.

Електронний документ – це документ, представлений у комп'ютерному вигляді. Особливістю електронних документів є необхідність використання комп'ютера для створення та обробки документів.

Складання, оформлення та зберігання первинних документів при комп'ютеризованому документуванні має ряд відмінностей від паперової обробки даних.

В автоматизованій системі обліку первинний документ може складатись вручну безпосередньо на місці здійснення господарської операції без створення електронного первинного документа. Потім цей документ передається до бухгалтерії для обробки. Бухгалтер (оператор) створює за ним проводку, яка додається до хронологічного масиву даних – журналу операцій. Паралельно цей документ реєструється вручну в журналі реєстрації первинних документів.

У ряді програм алгоритми, що забезпечують введення облікових записів, називаються механізмом «групових операцій». Комп'ютеризація вносить зміни і до інших елементів методу бухгалтерського обліку. Наприклад, із застосуванням штрихових кодів проведення інвентаризації, не змінюючи своєї економічної сутності, значно прискорюється, а способи її проведення докорінно змінюються. Так заміна ручного перерахунку зчитуванням штрихових кодів дозволяє провести інвентаризацію без припинення поточних операцій на складах або в магазинах.

Комп'ютеризація суттєво змінює процес організації роботи облікового апарату. Єдиним способом ефективної організації діяльності підприємства в сучасних умовах є закладення правил побудови організаційної структури в комп'ютерну систему організаційного управління, адже під час швидкого розвитку підприємства внутрішні документи підприємства доводиться часто змінювати, а висока плинність персоналу може звести нанівець всю роботу. Таким чином, комп'ютеризація управління підприємством є головним фактором, що визначає організацію роботи підприємства та бухгалтерії.

При комп'ютеризації окремих ділянок підприємство обладнують набором автоматизованих робочих місць (АРМ), кожне з яких призначене для вирішення певного облікового завдання. Кожне АРМ здійснює автономну обробку інформації без її використання з інших АРМ. Інформаційні зв'язки між автономними АРМ розірвані, що надає можливість для навмисних викривлень, зловживань; отже, необхідний

додатковий контроль та дублювання інформації.

Системна комп'ютеризація передбачає об'єднання АРМ бухгалтера в єдину комп'ютерну мережу. В цьому випадку весь обсяг інформації в мережі стає доступним всім користувачам. Тому під час системної комп'ютеризації розрив будь-якого інформаційного ланцюга сигналізує про аварію та локалізує її джерело. Характерними рисами організації роботи облікового апарату при комплексній комп'ютеризації обліку є:

- вирішення завдань бухгалтерського обліку та інформаційне обслуговування користувачів АРМ здійснюється за ініціативою та при безпосередній участі облікових працівників;
- інтелектуальна потужність інформаційних систем обліку зростає за рахунок формалізації знань бухгалтерів і створення баз знань, що дозволяє підвищити професійний рівень кожного користувача АРМ - бухгалтера;
- пошук потрібної інформації здійснюється користувачами зі своїх робочих місць із застосуванням спеціалізованих засобів пошуку інформації;
- обліково-аналітична інформація обробляється в діалоговому режимі;
- бухгалтер є безпосереднім учасником технологічного процесу розподіленої обробки даних, а персональний комп'ютер - основним засобом його праці.

Існують дві конкуруючі тенденції, які впливають на вибір структурної схеми системи обробки облікових даних на сучасному етапі розвитку технічних засобів обчислювальної техніки та засобів зв'язку.

Перша полягає у підвищенні ступеня централізації обробки, друга - в посиленні її децентралізації. Ці тенденції призводять до виникнення абсолютно нових особливостей у централізації та децентралізації обліку.

Основна тенденція в централізації і децентралізації виконання облікових функцій полягає в накопиченні і централізованій обробці облікових даних в єдиному центрі і децентралізованому введенні первинної інформації до бази даних програми та використанні результатних облікових показників. Ця система поєднує переваги централізованої обробки даних з перевагами децентралізованих систем. Використання локальних обчислювальних мереж дозволяє використовувати в інформаційній системі управління методи агрегації та дисагрегації облікової інформації, які, в свою чергу, ведуть до встановлення оптимального співвідношення принципів централізації і децентралізації.

При застосуванні АРМ функції бухгалтерів змінюються наступним чином:

- основним обов'язком бухгалтера, відповідального за ведення обліку на конкретній ділянці, є обробка локальної інформації на відносно невеликій інформаційній базі;

- інформація надходить або у вигляді заповнених первинних документів з регламентованою структурою, або первинний документ заповнюється і оформлюється на комп'ютері безпосередньо бухгалтером;

- обробка документів полягає у відображенні інформації з документів в облікових реєстрах шляхом введення їх реквізитів та формування проводок;

- обробка облікової інформації суворо регламентується як інструктивними матеріалами, так і технологією роботи з нею в системі.

Суттєво змінюються також функції контролю бухгалтерських даних. Інформаційна програмна система за наявності адекватного супроводу з боку розробника або провайдера забезпечує, по суті, безперервний контроль за веденням облікових записів та складанням документів. Практичний результат для підприємства - зменшення імовірності штрафу через неграмотність або випадкову помилку бухгалтера.

Оперативність результатної облікової інформації дозволяє також посилити контроль за законністю і економічною ефективністю господарських операцій. В комп'ютерній системі бухгалтерського обліку є можливість посилити функцію контролю, не підвищуючи та не ускладнюючи при цьому трудомісткості ведення обліку.

Традиційно в основі поділу праці бухгалтерів лежить принцип організації обліку за окремими обліковими завданнями або ділянками: облік основних засобів та нематеріальних активів, облік виробничих запасів, облік оплати праці, облік грошових коштів, облік розрахункових операцій, облік витрат виробництва тощо. При комп'ютеризації бухгалтерського обліку за принципами комп'ютерно-комунікаційної форми обліку перелік облікових завдань залишається незмінним, але збереження і перетворення інформації, формування результатних даних здійснюються в єдиній інформаційній базі.

Застосування комплексних програмних систем дозволяє радикально поліпшити ситуацію з організації обліку в цілому. Бухгалтерський облік є найбільш регламентованою функцією управління, що може ефективно виконувати свої завдання тільки за умови наявності заздалегідь заданих планів та правил. Оскільки при комплексній автоматизації обліку таким системоутворюючим фактором є програмно реалізований набір формальних алгоритмів, бухгалтерський облік перестає просто представляти господарський процес у вигляді єдиного цілого, а починає перетворювати цей процес на організоване ціле, яким цей процес раніше не був. Безперечно, це дозволяє здійснити перехід до концепції активної організації виробництва, праці та управління в бухгалтерії, при якій організоване ціле є продуктом

свідомої цілеспрямованої роботи бухгалтера.

Список літератури

1. Береза, А. М. *Основи створення інформаційних систем [Текст] / А. М. Береза. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2001. – 214 с.*
2. *Інформаційні системи бухгалтерського обліку [Текст] : підручник для навчання студентів ВНЗ / Ф. Ф. Бутинець, С. В. Івахненко, Т. В. Давидюк, Т. В. Шахрайчук; за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – 2-ге видання, перероб. і доп. – Житомир : Рута, 2002. – 544 с.*
3. *Лучко, М. Р. Організація інформаційних систем і технологій обліку в бюджетних установах [Текст] : навчальний посібник / М. Р. Лучко, М. Н. Хорунжак. – Тернопіль : Видавець Стародубець В.О., 2002. – 178 с.*
4. *Писаревська, Т. А. Інформаційні системи в управлінні персоналом та економіки праці [Текст] / Т. А. Писаревська. – К. : КНЕУ, 2006. – 284 с.*
5. *Сушко, Д. С. Застосування комп'ютерних технологій у ході проведення аудиту балансу [Текст] / Д. С. Сушко // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економічні науки. – 2006. - № 2 (36). – С.116-122.*
6. *Свірко, С. В. Бухгалтерський облік у бюджетних установах: методологія та організація [Текст] : монографія / С. В. Свірко. – К. : КНЕУ, 2006. – 244 с.*

РЕЗЮМЕ

Фарион Антонина

Организация бухгалтерского учета в условиях применения компьютерной техники

Рассмотрены особенности организации бухгалтерского учета в условиях применения компьютерной техники.

RESUME

Farion Antonina

Organization of accounting in the conditions of application of computers

The features of organization of record-keeping in the conditions of application of computers are considered.